

УДК 316.74:37

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2024.102.5>

К. М. КОТЕЛЕНЕЦЬ

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри філософії та соціології
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

Ю. С. НУЖНА

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та соціології
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

С. В. ХОБТА

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри філософії та соціології
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ПІД ЧАС УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ В КРАЇНИ ЄС: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В статті розглядаються основні положення дослідження міграції, в тому числі міграційних процесів, які сталися після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. Описана та коротко надана методологія дослідження, зазначений кожен щабель багаступеневого відбору. Методологія полягала у визначенні основних понять: міграція, вимушена міграція, біженство, переселення, адаптація, соціальна адаптація. Включала визначення об'єкту, предмету, суб'єкту, гіпотез дослідження. Також розробка та пілот інструментарію, який складався із 6 блоків, які узгоджувались з теоретичним розумінням та факторами соціальної адаптації. Під час дослідження використовувалась якісна стратегія, до якої належить кейс-стаді. В статті розглянуті результати глибоких інтерв'ю в межах стратегії кейс-стаді, тобто за кейс обрана Луганська область та відібрані інформанти, які виїхали за межі країни в держави Європейського союзу після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, а саме після 24 лютого 2022 року. В статті робиться висновок, що у вимушених мігрантів за кордон, формується нова ідентичність, нові звички, які відповідають принципам території, де на цей час проживає особа. Для них актуальності набувають такі проблеми: освоєння мови країни перебування, працевлаштування та отримання стабільного доходу, що

забезпечує принаймні прожитковий мінімум, регулярне (у міру необхідності) отримання медичних, психологічних і освітніх послуг (очне навчання дітей в місцевій школі, набуття знань і навичок, необхідних для підтвердження кваліфікації, отриманої в Україні, здобуття вищої та професійної освіти), наявність можливостей для позашкільної діяльності дітей, доступу до якісного дозвілля, рекреаційних послуг, а також захист прав у новому соціальному середовищі.

Ключові слова: міграція, вимушена міграція, біженство, соціальна адаптація, глибинне інтерв'ю, повномасштабне вторгнення, війна.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації проти України 24 лютого 2022 року спричинило потрясіння та зміни у багатьох сферах життєдіяльності суспільства: економічній, політичній, соціально-психологічній тощо. В умовах війни виникає таке суспільне явище як біженство та переселення: люди часто змушені залишати свої домівки, свій стабільний, звичний спосіб життя та бігти в пошуках безпеки. Це може бути надзвичайно важкий період для них, під час якого вони стикаються з багатьма проблемами як фізично, так і психологічно. На жаль, події в Україні після 24 лютого 2022 року прискорили депопуляцію та викликали справжню демографічну катастрофу – велика кількість загиблих та поранених, мільйони внутрішньо-переміщених осіб та емігрантів стали тому причинами. Тому важливо підтримувати зв'язок з мігрантами та досліджувати їх адаптацію на новому місці, бо після закінчення війни можливість повернутись в країну буде у багатьох, але все залежить від їх бажання та адаптаційних процесів в приймаючих країнах. Країни, які прийняли вимушених мігрантів будують стратегію швидкої інтеграції для поповнення суспільства людськими ресурсами, в тому числі через старіння населення.

Теоретичною базою дослідження слугували матеріали праць українських і зарубіжних науковців (У. Томас, Ф. Знанецький [1], Е. Дюркгейм [2], І. Кононов [3], Н. Паніна, С. Головаха [4] та ін.), інформація державних органів статистики, законодавчі та нормативні документи, звітно-статистичні дані досліджуваної громади, аналітичні публікації в науковій і спеціалізованій літературі, а також матеріали емпіричного дослідження. Проте, необхідно звернутись до сучасності і дослідити соціальну адаптацію вимушених мігрантів з України.

Метою статті є оприлюднити основні результати дослідження соціальної адаптації вимушених мігрантів до країн ЄС.

Виклад основного матеріалу. Емпіричне дослідження проводилось в рамках методології кейс-стаді. Кейсом є дослідження адаптації вимушених емігрантів, які мешкали в населених пунктах Луганської області. Важливо зауважити, що вимушені мігранти саме цієї області відрізняються тим, що на її території були запеклі бої, вона має деякі значні ушкодження в інфраструктурі великих та середніх міст, а також є окупованою територією, що треба враховувати при інтерпретації

даних. Опитувальник (гайд) складався з 6 блоків: знайомство, фізіологічна адаптація, психологічна адаптація, соціальна адаптація, плани на майбутнє, завершення (Додаток 1).

Критерії відбору респондентів. Використовувалась багатоступенева вибірка. Перший шабель відбору полягає у поділі Європи на субрегіони, взята за основу геосхема регіонів ООН. Вона передбачає поділ Європи на 4 субрегіони: Західна Європа (9 держав), Північна Європа (10 держав), Південна Європа (15 держав та колонія Гібралтар), Східна Європа (10 держав) [5]. 344 країн Європи, та колонії Гібралтар були відокремлені країни Європейського Союзу (27 країн). І це наступний шабель відбору. Ці країни створили основу вибірки для наступного відбору. Наступний шабель полягав у випадковому відборі країн з кожного субрегіону для пошуку потенційних респондентів (по 2 країни в кожному субрегіоні). Одиниця відбору – країна, основа вибірки – список країн. Таким чином було обрано Німеччину, Францію, Нідерланди, Ірландію, Латвію, Литву, Португалію, Словенію, Іспанію, Чехію, Польщу та Румунію. Наступний відбір відбувався методом снігової кулі. Одиниця відбору – вимушений мігрант з України, мешканець Луганської області до 24 лютого 2024 року.

Основні результати. У рамках проведеного дослідження було залучено 12 вимушених мігрантів віком від 18 до 60 років, з них 7 жіночої та 5 чоловічої статі. Серед опитаних є студенти та місцеві громадські активісти, медики, волонтери, освітяни та близькі родичі військовослужбовців ЗСУ. Опитування проводилось в період з 01 липня 2023 року по 30 вересня 2023 року. Під час рекруту отримали 22 відмови, одні з найголовніших причин: небажання брати участь в опитуванні та незацікавленість в дослідженні, брак часу.

Серед обставин, які допомагали респондентам адаптуватись на новому місці, частіше зазначались: наявність дітей, виїзд родиною, професія, наявність роботи, попередній досвід (життя за кордоном, залишення домівки, досвід життя в умовах війни, подорожей). Завдяки глибинним інтерв'ю можна було дізнатись, що для більшості вимушених мігрантів переїзд до іншої країни супроводжувався: розлукою з партнером та членами сім'ї; втратою роботи; зміною якості життя; великим сумом за домівкою та життям до війни. На думку респондентів, однією з головних проблем є пошук роботи, бо будь-яка обрана професія потребувала хоча б мінімальних знань мови приймаючої країни. Абсолютно всі респонденти звертались до місцевих організацій зокрема фінансової, гуманітарної та психологічної допомоги. З них, зокрема, 10 опитаних після закінчення війни й Перемоги України збираються повернутись на Батьківщину, 2 – не планують повертатись і вважають теперішнє місце проживання новим домом.

«Виїхала я зі своїм чоловіком з селища Білокуракине в червні 2022 року, до березня 2023 року тимчасово перебували у Варшаві, отримували виплати, проживали... в гуртожитку, але для переселенців, чоловік пішов одразу на завод працювати, я такого графіку за

станом здоров'я не витримувала, тому сиділа вдома. З першого дня у Варшаві мені все не подобалось:... країна, умови, люди, те, що вдома у нас був свій дім, своя дільниця, ми працювали і радувались, а тут прийшлося скидатись і горбатитись. До березня 2023 року у нас було безкоштовне проживання в гуртожитку, далі була розрахована сума, яку ми мали сплачувати кожного місяця. Нас це не влаштувало, ...і ми вирушили до Германії, проживаємо в місті Дрезден...З чоловіком почали відвідувати курси німецької, щоб вийти працювати. Поки все влаштовує, мандруємо, але дуже хочеться додому». (ж, 48 років, Німеччина).

«Разом з родиною прийняли рішення тікати з окупації в серпні 2022 року, останньою краплею стали переслідування й погрози з боку окупантів...Вирішили їхати, знайшли надійних перевізників і поїхали з Богом. Все вийшло, обрали для тимчасового проживання Литву, а саме Вільнюс. Нам допомогли з житлом, ми скористались програмою безкоштовного тимчасового проживання протягом місяця в помешканнях AirBNB...Перші місяці, поки не влаштувались на роботу і не почали отримувати виплати получали де тільки пропонували гуманітарку, щоб як можна більше економити... не треба було знання мови – разом з Олею влаштувались в маркет, і грузили, і фасували, і розкладали... Обзавелись знайомими, познайомились з українськими біженцями, життя стало більш-менш комфортним, ніж на момент як тільки приїхали, але звісно плануємо і хочемо скоріше повернутись, переживаємо за рідного сина-захисника й за його побратимів, маємо надію, що скоро повернемось». (ч, 45 років, Литва).

«...Тож я їх вирішила послухати й евакуаційними потягами поїхала до кордону і вже звідти в Чехію, моєю позицією було допомагати Україні навіть з-за кордону. По приїзду нас зустрічали місцеві волонтери, пропонували їжу, гігієну, допомогу в пошуку житла на перший час. Я не відмовлялась від допомоги. Першу гуманітарну допомогу нам надавав Червоний хрест, МОМ, благодійний фонд «Україна без кордонів».- це ті, що точно пам'ятаю. Усім знайомим хто їхав в Чехію, то радила їм користуватись віртуальною Картою допомоги, в ній містилась інформація з геоточками про організації, бізнес та людей за кордоном, які готові безкоштовно допомагати українцям. Завдяки цій Kartі я знайшла собі житло, підробіток, пішла на курси з вивчення мови, на сьогоднішній день говорю вільно вже. Перебуваю у відносинах з місцевих чехом, тому трішки розслабилась в плані заробітків. Як вдома себе тут не відчуваю, хоча і звикла вже». (ж, 25 років, Чехія).

Опитані респонденти стикнулись із високим рівнем тривоги, що пов'язано з травматичними подіями, так як багато вимушених мігрантів пережили у своїй країні, включаючи бойові дії, переслідування, втрату близьких і домівки. Відчуття тривоги у більшості респондентів проявляється як постійний страх за долю близьких і тривога за незнайоме оточення. 6 опитаних відчули соціальну ізоляцію та

відчуження, що посилює їх почуття тривоги та занепокоєння. Крім того, мовні бар'єри та труднощі в адаптації до нової культури також сприяли розвитку тривоги у біженців. 4 респонденти вказували на такі психологічні проблеми: пригніченість, відчай, туга, постійна тривога, панічні атаки, дратівливість, боротьба зі страхами, пошук себе, потреба повернути дитину до нормального життя (причина не вказана), порушення сну та харчових звичок, навчитися контролювати емоції, самотність, апатія, нездатність жити нормальним життям, почуття провини, неприйняття реальності. Опитана молодь відчувала постійне почуття провини за те, що не в Україні, без близьких і що можуть жити життям без війни та радити, такий стан переживали до 6 місяців. З 12 опитаних, лише жінки звертались до психолога, але потреба в психологічній допомозі є в кожного.

«...Так як я виїхала на початку війни спочатку до свого хлопця у Варшаву, то перший час відчувала себе захищеною, далі просто почався якийсь емоційний жах, здавалось що я не вивозила... Інколи цей жах накриває і зараз, війна майже 2 роки вже. Я не готова була до цього, після переїзду довго не могла спокійно спати, абсолютно не було апетиту, схудла на 11 кг, здавалось інколи що сенсу життя не існує...» (ж, 22 роки, Нідерланди).

«...Мені здається молодим людям саме в психічному стані легше було пережити евакуації, переїзд... Бо ми з чоловіком довго наважувались, нам по 50 років, все життя прожили в будинку, наживали все, і в один момент все кинути, важко... За півроку життя в Польщі ми встигли і пожалкувати про переїзд, і навпаки раділи тому, що на старість світ трохи побачили, але інколи так буває все набридає, що хочеться поїхати назад в Білокуракине, бо нікому ми не потрібні. Крім заводу не бачимо нічого, поїв, відпрацював, ліг спати і на тому день закінчився. Я зверталась до психологів, які відвідують наші гуртожитки, але не можу я їм відкриватись і не хочу. Чоловіка взагалі ні до якого лікаря не загониш, самі собі психологи...» (ж, 50 років, Польща).

Більшість опитаних не знайшли спільних інтересів з місцевими мешканцями приймаючої країни, через нерозуміння їхньої мови, через відсутність інтересу, брак часу й бажання, це свідчить про те, що в них немає друзів і вони часто відчують себе самотніми. В їх колі «живого» спілкування – такі ж біженці з України, як і вони. 10 українців зазначили, що мають гарні зв'язки з рідними, друзями та знайомими, що залишились в Україні й досить часто спілкуються з ними за допомогою месенджерів. Половина опитаних підтримують зв'язки з близькими рідними, які проживають в тимчасовій окупації. Для всіх респондентів залишились цінними українські традиції та свята.

«Друзів у нас тут нема, так, знайомі більше і це скоріше всі такі ж як і ми, переселенці. Спілкуємось тут ми дуже добре з сім'єю з нашого посолька. Вони приїхали одразу до Германії, коли зовсім скучно чи

хочеться з кимось спілкуватись то йдемо в гості, або вони до нас. У них велика родина, вони з дітьми, добрі люди, хоча як були вдома то не спілкуватись і не пересікались. Також, залишились знайомі з Польщі, то інколи з ними по відео говорим, спілкуємось з родичами що в Україні. Можна сказати, що з місцевими контакту не наладили, бо як ми з ними будемо спілкуватись як їх не розуміємо». (ж, 48 років, Німеччина).

«До місцевих традицій ми не сильно, для нас більш символічні наші, святкуємо Новий рік, різдвяні свята, Пасху, Івана Купала, все те що святкували до війни, також не забуваємо про день міста... для нас обов'язково окрошку на всі свята готувати, це ж святе, люблять всі, а от місцеві не розуміють. Нема про що нам з ними говорити (сміється)». (ч, 54 роки, Іспанія).

Було зафіксовано тезу про те, якщо опитані були незалежними, обіймали певну посаду на роботі, то в них є додаткові адаптаційні бар'єри: небажання адаптуватись до нового життя, втрата професійної фентифікації, знизилась самооцінка та впевненість в своїх силах. Респонденти зазначали переживання: відчуття втрати та позбавлення (Батьківщини, статусу, професії, друзів, майна); відчуття бути знехтуваним (неприйняття новою культурою) та відчуття відкидання (неприйняття нової культури); збій у рольовій структурі (ролях, очікуваннях), складнощі із самоідентифікацією, почуттями та цінностями; відчуття тривоги, викликане різними емоціями внаслідок усвідомлення культурних значних відмінностей (подив, відраза, обурення); відчуття неповноцінності через нездатність справитися з новою ситуацією. Ще одним з труднощів адаптації було зафіксовано в площині працевлаштування та професійного самовизначення. Респонденти особливо відмічали складну процедуру підтвердження дипломів; неактуальність професії в даному середовищі; низькооплачуваність роботи; відсутність можливості займатись хобі. На думку 3 опитаних, відсутність можливості професійної самореалізації може бути причиною для повернення додому, а також, як зазначила половина респондентів – відсутність спілкування у дітей і дорослих викликала стрес, психосоматичні розлади та розлади харчових звичок, що гальмує процес адаптації в нове суспільство.

«Адаптувалась в Ірландії досить швидко, бо в мене якимось були знайомі з якими ми ніколи не бачились, але дружили в соц. мережах, тому після переїзду почала спілкуватись більше з ними. Також постійно на зв'язку з друзями та близькими з України, серед і волонтери, і військові, мій чоловік в ЗСУ, тому тримаємо зв'язок навіть через таку відстань... Мовного якого бар'єру теж не відчували, бо я добре знала англійську і до війни, тобто ми не відчували себе чужими, як наче до родичів приїхали. Ніколи не було бажання переїхати в іншу країну, все влаштовує і зараз...» (ж, 30 років, Ірландія).

«Ми отримували соціальну підтримку в Словенії, можна сказати одразу після прибуття. Бо я сама з трудною дитиною, нас

одразу забезпечили всім необхідним, допомогли з житлом, одягом, оформленням фінансової допомоги. Доньку одразу прийняли на медичний облік і запропонували огляд лікарів, це все безкоштовно. Мовні курси я не відвідувала, але добре, що гарно вивчала англійську в школі та інституті, я б не виокремила тут конкретної їх мови, бо в оточенні розмовляють і словенською, і німецькою, й італійською, більше англійською навіть можливо. Курси для пошуку роботи я не проходила, бо ще в Україні я була у фрілансі, робила манікюр та педікюр дівчатам. Зараз легше вже набагато, але хочу повернутись в Україну, донька росте без батька і не знає його, але він проти». (ж, 20 років, Словенія).

«Працювати за фахом і розмовляти українською, а не робити на заводі, елементарно через те, що я не можу займати посаду вище, бо не знаю їхньої мови. І зараз коли ми в Нідерландах, до цього були в Польщі, раптом ми завтра десь ще переїдемо, наприклад, у Францію і що, доведеться французьку вчити. Ні! Я знаю більш-менш англійську, тому де можливо розмовляю нею, а нову мову не збираюсь поки вивчати... До речі, ми коли були у Польщі, то там же багато наших, ми знавали один одного просто йдучи по вулиці або в магазині і посміхались, так приємно було бачити своїх людей. І місцеві до нас відносились якось по інакшому, як чули що ми з України, співчували можливо. Але знову ж таки, це було на початку, зараз скільки часу пройшло, всім надоїли ми і війна...» (ж, 22 роки, Нідерланди).

Щодо проєкцій на майбутнє було зафіксовано, що респонденти не будують планів на довгострокову перспективу, багато їх рішень залежить від політичної та воєнної ситуації в Україні та країнах ЄС. Кожен опитаний респондент не будує планів на майбутнє більше, ніж на 5 років, саме через відчуття невідомості. 10 біженців планують повернутись в Україну, в свою громаду після завершення війни, така ж кількість опитаних вірять в Перемогу, двоє вважають, що до Перемоги ще далеко і можливо для нашої країни вона не настане.

«Поки триває війна буду тут, можливо прийдемо кудись переїхати, але до закінчення війни точно не в Україну. Це скоріше неправильно, бо я часто думаю за те, що мав би захищати країну, відвойовувати свою територію, але немає в цьому сенсу. Це моя думка. У мене є загиблі знайомі, і більше є тих, хто залишився інвалідами, наша країна до жалю нічого для них не робить. Не хочу опинитись на їх місці. Планів не будую на майбутнє, буде як буде. Не мрію, хочу лише, щоб все вже стало на свої місця і закінчилось, з приводу того чи буду повертатись додому ще не визначився, бо може не буде куди. Ми вже на кінцевій стадії вмовляння батьків щодо їх виїзду, якщо вони виїдуть то сенсу їхати додому немає...» (ч, 24 роки, Румунія).

«Планів далі, ніж на рік не будуємо, війна показала нам, що в цьому немає сенсу. Мріяти про щось, швидше за все, про банальне, щоб був мир і вся родина була здоровою». (Олег, 35 років, Латвія).

Таким чином можна зробити **висновок**, що у процесі міграції (тимчасової міграції) з 24 лютого 2022 року, у вимушених мігрантів за кордон, формується нова ідентичність, нові звички, які відповідають принципам території, де на цей час проживає особа. Цей етап пов'язаний з перспективою довгострокового проживання мігрантів в певній країні. Для них актуальності набувають такі проблеми: освоєння мови країни перебування, працевлаштування та отримання стабільного доходу, що забезпечує принаймні прожитковий мінімум, регулярне (у міру необхідності) отримання медичних, психологічних і освітніх послуг (очне навчання дітей в місцевій школі, набуття знань і навичок, необхідних для підтвердження кваліфікації, отриманої в Україні, здобуття вищої та професійної освіти), наявність можливостей для позашкільної діяльності дітей, доступу до якісного дозвілля, рекреаційних послуг, а також захист прав у новому соціальному середовищі. Дана гіпотеза є підтвердженою, бо чим довше мігрант знаходиться в новій країні та новому для себе середовищі, тим швидше пристосовується до нових реалій життя, нових звичок, символів та традицій, які відповідають приймаючій країні. Проте треба зазначити, що у відповідях інформантів зафіксовано, що більшість опитаних планує повернутись, що говорить про загальмування процесу адаптації, а також можна прослідкувати закономірність легкої та швидкої адаптації тих, в кого були або є родичі за кордоном і вони воз'єднались сім'ями. Згідно даних опитування, на шляху до працевлаштування українським мігрантам трапляються перешкоди, у тому числі бюрократичного характеру, подолання яких потребує допомоги (надання певних адміністративно-юридичних послуг) з боку української влади, що викликає тривалий час відсутності роботи, низький рівень доходу, освіти, все це є ознаками гальмування соціальної адаптації. Незважаючи на доступність інформаційних джерел, чимало українських громадян, що перебувають за кордоном, і сьогодні потребують певної інформаційної підтримки, зокрема, юридичного супроводу (консультування). Попри те безпекові перешкоди все ж таки зупиняють опитаних до повернення додому або на територію України. Тому, поки опитані мають наміри повертатись, доти їх соціальна адаптація буде гальмуватись, незважаючи на створені умови їх перебування і країнах ЄС. Серед осіб, які планують переїхати на постійне проживання до іншої країни, поширеним є відчуття розчарування в Україні, відсутність віри у кращу перспективу життя для себе і своїх дітей. Розрив соціальних зв'язків з Україною через довге перебування за кордоном (втрата друзів і знайомих) зумовлює прагнення розпочати «нове життя», попри численні ризики й труднощі, що є абсолютним підтвердженням однієї з гіпотез дослідження.

Список використаної літератури

1. Флоріан-Вітольд Знанецький. Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. 2-ге вид. К. : Головна редакція УРЕ, 1974–1985.

2. Дюркгейм Е. Про суспільний поділ праці. Західноєвропейська соціологія XIX–XX ст. С. 256–309.

3. Кононов І. Ф. Етнос, Цінності, Комунікація. Луганськ : Альма матер, 2000. 493 с. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/346/Ethnos-Values-Communication.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

4. Головаха Є. І., Паніна Н. В. Тенденції розвитку українсько-російських відносин у громадській думці Росії та України. Українсько-російські відносини: гуманітарний вимір : наук. зб. К., 1998.

5. Кобернік С., Коваленко Р., Географія: регіони та країни. Сучасна політична карта Європи. URL: <https://geografiamozil2.jimdofree.com/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0-%D1%96-%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0/>

Kotelenets K. M., Nuzna Yu. S., Khobta S. V. Features of social adaptation of forced migrants during the Ukrainian-Russian war to EU countries: reseach results

The article examines the main provisions of migration research, including migration processes that occurred after the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine. The research methodology is described and briefly provided, each stage of the multi-stage selection is indicated. The methodology consisted in defining the main concepts: migration, forced migration, refugee, resettlement, adaptation, social adaptation. It included the definition of the object, subject, subject, research hypotheses. Also, the development and pilot of the toolkit, which consisted of 6 blocks, which were consistent with the theoretical understanding and factors of social adaptation. During the research, a qualitative strategy, which belongs to the case study, was used. The article examines the results of in-depth interviews within the framework of the case-stage strategy, i.e. Luhansk Oblast was chosen as a case and selected informants who left the country to the European Union states after the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, namely after February 24, 2022. The article concludes that forced migrants abroad develop a new identity, new habits that correspond to the principles of the territory where the person currently lives. For them, the following problems become relevant: mastering the language of the host country, employment and obtaining a stable income that provides at least a living wage, regular (as necessary) receiving medical, psychological and educational services (full-time education of children in a local school, acquisition of knowledge and skills, necessary to confirm qualifications obtained in Ukraine, obtaining higher and professional education), availability of opportunities for children's extracurricular activities, access to quality leisure time, recreational services, as well as protection of rights in a new social environment.

Key words: migration, forced migration, refugee, social adaptation, in-depth interview, full-scale invasion, war.